

Κοινωνικός διάλογος και ύφεση στον τραπεζικό τομέα: οι παγκόσμιες προοπτικές

Συνοπτική παρουσίαση

Εισαγωγή

Το καλοκαίρι του 2007, ενέσκηψε στις Ηνωμένες Πολιτείες η σοβαρότερη διεθνής οικονομική κρίση από την εποχή του μεγάλου χρηματιστηριακού «κραχ» του 1929. Γρήγορα προσέλαβε οικουμενικές διαστάσεις και επεκτάθηκε στις πραγματικές οικονομίες, γεγονός που προκάλεσε την πλέον έντονη κάμψη της παγκόσμιας οικονομίας κατά τις τελευταίες δεκαετίες. Η χρηματοοικονομική κρίση έπληξε κυρίως τις Ηνωμένες Πολιτείες και την Ευρώπη, ενώ ο τραπεζικός τομέας χωρών όπως η Ιαπωνία, η Βραζιλία και η Κίνα δεν επηρεάστηκε σημαντικά. Συνεπεία της κρίσης, ο αριθμός των απασχολούμενων στον τραπεζικό τομέα των Ηνωμένων Πολιτειών και πολλών ευρωπαϊκών οικονομιών μειώθηκε μεταξύ των ετών 2008 και 2010. Αντίθετα, στην Ιαπωνία, την Κίνα και τη Βραζιλία ο σχετικός δείκτης παρέμεινε κατ' ουσίαν ανεπηρέαστος.

Οι επιπτώσεις της χρηματοοικονομικής κρίσης στον ευρωπαϊκό τραπεζικό τομέα είναι δύσκολο να διαχωρισθούν από τις επιπτώσεις της σημαντικής αναδιάρθρωσης που ο εν λόγω τομέας ήδη υφίστατο επί έτη πριν από την εμφάνιση της κρίσης. Η απασχόληση αυξανόταν στα νέα κράτη μέλη, αλλά και στην Ελλάδα, την Ισπανία και την Πορτογαλία, ενώ ήδη σημειώνε κάμψη σε ορισμένες δυτικοευρωπαϊκές χώρες (Αυστρία, Βέλγιο, Γερμανία, Δανία, Κάτω Χώρες), γεγονός που αντανακλούσε την αυξανόμενη τάση μεταφοράς δραστηριοτήτων μεγάλων τραπεζικών ομίλων από τη δεύτερη ομάδα χωρών στην πρώτη.

Πλαίσιο πολιτικής

Η οικονομική κρίση είχε σημαντικό αντίκτυπο στο συνολικό επίπεδο απασχόλησης, αλλά παρόλες τις απώλειες θέσεων εργασίας σε πλήθος εθνικών οικονομιών, οι αρνητικές συνέπειες από την πτώση της οικονομικής δραστηριότητας θα ήταν ακόμη μεγαλύτερες αν τα κράτη δεν παρενέβαιναν για τον μετριασμό τους. Οι πιο αναπτυσσόμενες και αναδυόμενες οικονομίες εφαρμόσαν πολιτικές δημοσιονομικής και νομισματικής επέκτασης για να αντιμετωπίσουν την κρίση.

Ο αντίκτυπος της χρηματοοικονομικής κρίσης στον τραπεζικό τομέα των σημαντικότερων εθνικών οικονομιών του κόσμου παρουσίασε σημαντικές αποκλίσεις από χώρα σε χώρα. Ο χρηματοοικονομικός τομέας της Ιαπωνίας, της Βραζιλίας και της Κίνας δεν επηρεάστηκε σημαντικά από την κρίση, οι δε αρμόδιες αρχές των χωρών αυτών χρειάστηκε να παρέμβουν μόνο για την

αντιμετώπιση ορισμένων προβλημάτων ρευστότητας των οικείων τραπεζικών συστημάτων. Αντίθετα, το τραπεζικό σύστημα των Ηνωμένων Πολιτειών και πολλών ευρωπαϊκών χωρών δεν ταλανίστηκε μόνο από προβλήματα ρευστότητας, αλλά βρέθηκε αντιμέτωπο και με προβλήματα φερεγγυότητας. Αρκετοί χρηματοοικονομικοί φορείς χρειάστηκε να διασωθούν, ενώ τέθηκαν σε λειτουργία άνευ προηγουμένου κρατικά προγράμματα χρηματοδότησης προκειμένου να αποφευχθεί η κατάρρευση των χρηματοοικονομικών συστημάτων.

Αρχικά, οι κεντρικές τράπεζες αντέδρασαν στην ογκούμενη κρίση μέσω ενέσεων ρευστότητας προς τα χρηματοοικονομικά συστήματα ενώ, σε μεταγενέστερο στάδιο, οι κυβερνήσεις άρχισαν να θέτουν σε εφαρμογή ad hoc μέτρα διάσωσης χρηματοοικονομικών ιδρυμάτων. Μετά την κατάρρευση της Lehman Brothers, στις 15 Σεπτεμβρίου 2008, οι ευρωπαϊκές κυβερνήσεις και η κυβέρνηση των Ηνωμένων Πολιτειών ενέτειναν τις προσπάθειές τους προς την κατεύθυνση της ενίσχυσης των οικείων χρηματοοικονομικών τομέων μέσω της υιοθέτησης εθνικών χρηματοδοτικών προγραμμάτων ευρείας εφαρμογής: εγγυήσεις καταθέσεων, εγγυήσεις ομολόγων τραπεζών, κεφαλαιακές ενισχύσεις και μέτρα ανακούφισης της οικονομίας από το χρηματοοικονομικό βάρος απαξιωμένων περιουσιακών στοιχείων. Οι κεφαλαιακές ενισχύσεις υπήρξαν μεγαλύτερες στις Ηνωμένες Πολιτείες απ' ό,τι στην Ευρωπαϊκή Ένωση, ενώ το ίδιο συνέβη και με τις επιστροφές κεφαλαίων που έχουν μέχρι στιγμής πραγματοποιηθεί από τράπεζες των Ηνωμένων Πολιτειών.

Μολονότι η κρίση αποτέλεσε πρόκληση για τα συστήματα εργασιακών σχέσεων των ευρωπαϊκών χωρών, οι κοινωνικοί εταίροι συνέδραμαν τον τραπεζικό τομέα στην προσπάθειά του να αντιμετωπίσει τον αρνητικό αντίκτυπο που προκάλεσε η κρίση στην αγορά εργασίας. Τα εμπόδια που ανέκυψαν κατά τη διάρκεια της κρίσης στο πεδίο των συλλογικών διαπραγματεύσεων είχαν ως αποτέλεσμα να ενταθούν οι συλλογικές διαπραγματεύσεις και να αποτελέσουν μοχλό για την εφαρμογή μεταρρυθμίσεων στον τομέα. Τα σωματεία και οι οργανώσεις εργοδοτών χρησιμοποίησαν, αν και σε διαφορετικό βαθμό, διάφορα εργαλεία που είχαν στη διάθεσή τους: συλλογικές διαπραγματεύσεις που αποσκοπούσαν στην προστασία των εργαζομένων από ενδεχόμενες αναδιαρθρώσεις και απολύσεις ή στη διασφάλιση της απασχόλησης στον τομέα μέσω της

εφαρμογής μέτρων όπως η μείωση ωραρίου, κοινωνικού διαλόγου που απέβλεπε στην ανάλυση της κατάστασης και στη διατύπωση προτάσεων για τη λήψη μέτρων με στόχο τη διατήρηση ή τη δημιουργία θέσεων εργασίας στον τραπεζικό τομέα καθώς και μέσω άλλων πρωτοβουλιών των κοινωνικών εταίρων που ενδέχεται να συμβάλουν στη βελτίωση της απασχόλησης και των συνθηκών εργασίας στον τομέα.

Βασικά πορίσματα

Συνολικά στην ΕΕ των 27, μεταξύ των ετών 2008 και 2010 χάθηκαν 250.000 θέσεις εργασίας στον τραπεζικό τομέα. Αυτό σημαίνει ότι η απασχόληση στον τραπεζικό τομέα μειώθηκε κατά 6%, ποσοστό σημαντικά αυξημένο έναντι του μέσου όρου μείωσης της απασχόλησης στο σύνολο της οικονομίας (-2,4%), όμως αισθητά μικρότερο από τις μεγάλες διορθώσεις που συνέβησαν στους τομείς της μεταποίησης και των κατασκευών (άνω του 10%). Είναι ιδιαίτερα σημαντικό το γεγονός ότι μόνο στο Ηνωμένο Βασίλειο, το μεγαλύτερο κέντρο χρηματοοικονομικών συναλλαγών στην Ευρώπη, χάθηκαν 187.000 θέσεις εργασίας. Το συμπέρασμα είναι ότι, χωρίς το Ηνωμένο Βασίλειο, η μείωση της απασχόλησης στον τραπεζικό τομέα θα υπολείπταν του μέσου όρου μείωσης της απασχόλησης στην Ευρώπη μεταξύ των ετών 2008 και 2010.

Η εικόνα ανά χώρα παρουσιάζει σημαντικές διαφοροποιήσεις. Οι μεγαλύτερες μειώσεις θέσεων εργασίας παρατηρήθηκαν στο Ηνωμένο Βασίλειο (-25%), το Βέλγιο (-15,2%), την Πορτογαλία (-14,8%), την Ουγγαρία (-12,7%), τις Κάτω Χώρες (-12,5%), τη Βουλγαρία (-11,9%), την Ισπανία (-11%), τη Λετονία (-10,1%) και την Τσεχική Δημοκρατία (-9,9%), ενώ σημαντική αύξηση των θέσεων εργασίας παρατηρήθηκε στη Ρουμανία (25,3%), το Λουξεμβούργο (23,1%), τη Λιθουανία (16,9%), τη Μάλτα (10,9%), την Πολωνία (7,6%) και τη Γαλλία (5,4%).

Οι επιπτώσεις της κρίσης έγιναν πρώτα αισθητές στις Ηνωμένες Πολιτείες: ο αριθμός των εργαζομένων στον τραπεζικό τομέα μειώθηκε περισσότερο από 10% μεταξύ των ετών 2006 και 2010 (χάθηκαν 400.000 θέσεις εργασίας) και κατά 7% μεταξύ των ετών 2008 και 2010. Αντίθετα, οι θέσεις εργασίας στον τραπεζικό τομέα της Ιαπωνίας, της Βραζιλίας και της Κίνας παρουσίασαν μάλλον αυξητική τάση κατά τη διάρκεια της κρίσης.

Οι εργασιακές σχέσεις στον ευρωπαϊκό τραπεζικό τομέα παρουσιάζουν υψηλό επίπεδο ανάπτυξης. Ο κοινωνικός διάλογος είναι εδραιωμένος, ο βαθμός συμμετοχής στα σωματεία υπερβαίνει, στις περισσότερες χώρες, τον εθνικό μέσο όρο, ο δε βαθμός κάλυψης των εργαζομένων στο πλαίσιο των συλλογικών διαπραγματεύσεων είναι αρκετά υψηλός. Στη Γερμανία, τη Γαλλία, την Ισπανία και την Ιταλία οι συλλογικές διαπραγματεύσεις πραγματοποιούνται κυρίως σε επίπεδο τομέα. Αντίθετα, στο Ηνωμένο Βασίλειο, την Ουγγαρία και τις Κάτω Χώρες πραγματοποιούνται σε επίπεδο επιχείρησης. Στην Εσθονία δεν πραγματοποιούνται καν συλλογικές διαπραγματεύσεις.

Σε ορισμένες ευρωπαϊκές χώρες οι συλλογικές διαπραγματεύσεις εντάθηκαν κατά τη διάρκεια της κρίσης. Εξάλλου, υπάρχουν παραδείγματα μέτρων που ήδη εφαρμόζονταν με στόχο τη διασφάλιση θέσεων εργασίας και πλέον προσαρμόζονται στις σημερινές συνθήκες, όπως το ταμείο ενίσχυσης απολυθέντων στην Ιταλία ή ορισμένοι μηχανισμοί ενίσχυσης της απασχόλησης που είχαν δημιουργηθεί στη Γερμανία για την αντιμετώπιση παλαιότερης κρίσης. Ωστόσο, αντίθετα με ό,τι συνέβη στον τομέα της μεταποίησης, οι συλλογικές διαπραγματεύσεις στον τραπεζικό τομέα ελάχιστα εστίασαν στη διατήρηση του συνόλου των θέσεων εργασίας στον τομέα με την

εφαρμογή λύσεων όπως τα συστήματα μειωμένου ωραρίου εργασίας. Στις περισσότερες περιπτώσεις, οι συλλογικές διαπραγματεύσεις επικεντρώθηκαν στη μείωση των αποδοχών των εργαζομένων και στον περιορισμό του αριθμού και των επιπτώσεων των απολύσεων (συνήα με τη μορφή της εθελουσίας εξόδου από την εργασία) μέσω της εφαρμογής κοινωνικών σχεδίων που έτυχαν διαπραγματεύσεως σε επίπεδο επιχείρησης και αφορούσαν περιπτώσεις σημαντικών αναδιαρθρώσεων.

Παραδείγματα καινοτόμων συλλογικών διαπραγματεύσεων που πραγματοποιήθηκαν κατά τη διάρκεια της κρίσης σε επίπεδο τομέα εντοπίζονται στη Γερμανία και τη Γαλλία, ενώ οι περιπτώσεις της Unicredit και της Danske Bank αποτελούν σημαντικά βήματα στην κατεύθυνση της καθιέρωσης διασυνοριακών συστημάτων εργασιακών σχέσεων σε επίπεδο επιχείρησης. Μολονότι σχετικές συζητήσεις έχουν όντως διεξαχθεί μεταξύ των κοινωνικών εταίρων του τραπεζικού τομέα σε ευρωπαϊκό επίπεδο, μέχρι στιγμής δεν έχει συμφωνηθεί κανένα κοινό σχέδιο δράσης. Στις Ηνωμένες Πολιτείες, οι συλλογικές διαπραγματεύσεις δεν διαδραματίζουν κανέναν απολύτως ρόλο στον τραπεζικό τομέα. Το ποσοστό συμμετοχής των εργαζομένων στα σωματεία του χρηματοοικονομικού και ασφαλιστικού τομέα ανέρχεται σε μόλις 1,2% επί του συνόλου, υπολείπεται δε σημαντικά του αντίστοιχου εθνικού μέσου όρου. Εξάλλου, επί συνόλου 7.830 εμπορικών τραπεζών, μόνο 13 διαθέτουν σωματεία εργαζομένων.

Στην Ιαπωνία, τα περισσότερα σωματεία λειτουργούν σε επίπεδο επιχείρησης, καθώς οι συλλογικές διαπραγματεύσεις αυτές καθ' εαυτές πραγματοποιούνται σε επίπεδο επιχείρησης. Το ποσοστό συμμετοχής των εργαζομένων στα σωματεία του χρηματοοικονομικού τομέα (34,8%) υπερβαίνει το αντίστοιχο ποσοστό σε εθνικό επίπεδο (το οποίο κυμαίνεται κάτω του 20%). Συνεπεία του περιορισμένου αντίκτυπου της χρηματοοικονομικής κρίσης στον ιαπωνικό τραπεζικό τομέα, οι διαδοχικοί κύκλοι συλλογικών διαπραγματεύσεων έχουν επικεντρωθεί σε τυπικού ενδιαφέροντος ζητήματα όπως οι μισθοί, τα χρηματικά βραβεία (bonus), τα επιδόματα ή το ωράριο εργασίας.

Ο ρόλος του κοινωνικού διαλόγου και των συλλογικών διαπραγματεύσεων στη Βραζιλία είναι περιορισμένος, καθώς το σύστημα εργασιακών σχέσεων της Βραζιλίας ρυθμίζεται σε μεγάλο βαθμό με κρατική παρέμβαση. Ο τραπεζικός τομέας είναι ένας από τους ελάχιστους τομείς της οικονομίας της Βραζιλίας για τον οποίο οι συλλογικές διαπραγματεύσεις διεξάγονται σε εθνικό και όχι σε περιφερειακό επίπεδο: η συλλογική συμφωνία ανανεώνεται σε ετήσια βάση και οι όροι που αυτή περιέχει ισχύουν στο σύνολο του τομέα, ορισμένοι δε εξ αυτών συμπληρώνονται με συμφωνίες που συνάπτονται σε επίπεδο επιχείρησης.

Στην Κίνα, όλοι οι εργαζόμενοι σε τράπεζες είναι αυτοδικαίως μέλη των αντίστοιχων σωματείων σε τοπικό επίπεδο, στο σύνολό τους δε εκπροσωπούνται από το εθνικό κινεζικό σωματείο εργαζομένων στον χρηματοοικονομικό τομέα, ένα από τα δέκα σωματεία σε επίπεδο τομέα που λειτουργούν στην Κίνα. Συλλογικές διαπραγματεύσεις δεν πραγματοποιούνται.

Περισσότερες πληροφορίες

Η έκθεση *Κοινωνικός διάλογος και ύφεση στον τραπεζικό τομέα* διατίθεται στη διεύθυνση <http://www.eurofound.europa.eu/publications/htmlfiles/ef1115.htm>

Για περισσότερες πληροφορίες, επικοινωνήστε με τον κ. Carlos Vacas Soriano, υπεύθυνο έρευνας, cva@eurofound.europa.eu